

HIRMU MEHCHANISMID STRATEEGILISTES NARRATIIVIDES ÖPPUSE ZAPAD 2017 NÄITEL

*Andreas Ventsel, Sten Hansson,
Mari-Liis Madisson, Vladimir Sazonov*

1. Sissejuhatus¹

2017. aasta septembris korraldasid Venemaa ja Valgevene oma territooriumil sõjalise ühisõppuse Zapad 2017. Õppusel oli mitu eesmärki, sealhulgas sünkroniseerida relvajõudude tegevust, treenida sõjaväelasi ja katsetada uut relvastust. On arvatud, et õppusel mängiti läbi NATOga tekkida võiva sõja stsenaarium.² Samas kavandas Kreml Zapadit ka suure infooperatsioonina Lääne suunal.³

Tänapäevase sõja siht on ennekõike mõjutada vastase otsustusprotsesse, mitte kontrollida vastase territooriumi.⁴ Seetõttu kujutavad pealtvaataja ja auditoorium endast konflikti olulist osist. Infokonflikti saab teadlikult kujundada strateegiliste infooperatsioonidega, millega püütakse häirida ja õhutada seesmist või välimist inforuumi või arvamuskliimat, saavutamaks strateegilisi geopoliitilisi või majanduslikke lõppeesmärke.⁵

¹ Artikkel on kirjutatud teadusprojekti O-013 „Infooperatsioonide jätkuprojekt (01.08.2017–31.12.2018)“ raames.

² **Röpke, Julian** 2017. Putin's Zapad 2017 Simulated a War against NATO. – Bild, 19.12.2017. <<https://www.bild.de/politik/ausland/bild-international/zapad-2017-english-54233658.bild.html>> (19.04.2018).

³ **Suhhankin, Sergei** 2017. Zapad-2017: mida õppus õieti näitas? – Diplomaatia, 24.10.2017, nr 170. <<https://diplomaatia.ee/zapad-2017-mida-oppus-oieti-naitas/>> (10.08.2018);

Wilk, Andrzej 2017. The Zapad-2017 Exercises: The Information War (for Now). Centre for Eastern Studies (OSW), 04.09.2017. <<https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2017-09-04/zapad-2017-exercises-information-war-now>> (22.12.2017).

⁴ **Nissen, Thomas Elkjer** 2015. Sotsiaalseadme kasutamine relvasüsteemina: tänapäeva konfliktide omadused. Tlk Kaili Tamm. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda, lk 52. [**Nissen** 2015]

⁵ **Weedon, Jen; Nuland, William; Stamos, Alex** 2017. Information Operations and Facebook. – Facebook Inc., 27.04.2017. <<https://fbnewsroomus.files.wordpress.com/2017/04/facebook-and-information-operations-v1.pdf>>.

Selle artikli eesmärk on selgitada õppuse Zapad 2017 näitel, kuidas teatud avalikkuses levitatavaid ning inimeste käitumist mõjutavaid lugusid – strateegilisi narratiive – kasutatakse infosõja relvana. Neid narratiive võib defineerida kui representatsioone, millega määratakse kindlaks tähtsate sündmuste ahelad ning nendega seotud tähendused. Sõjalise õppuse meediakajastuse analüüsimisel tuleb tähele panna, et õppusega seonduv kommunikatsioon erineb tüüpilisest sõjaaja retoorikast. Sõjas on vastase kommunikatsiooni peamised eesmärgid demoniseerida konkreetset vaenlast ja mobiliseerida rahvas võidukaks võitluseks.⁶ Õppuse puhul, nagu oma uurimus näitame, võidakse strateegilisi narratiive kasutada aga võimaliku vastase hirmutamiseks ning eksitamiseks.

Hirmust on saanud tõhus ühiskonda mobiliseeriv tunne⁷ ning oluline diskursiivne vahend, millega legitimeeritakse poliitilisi otsuseid⁸. Kuigi konkreetse vaenlasega seotud ohutunde võimendamist ning üleüldise hirmu ja segaduse atmosfääri soosimist nähakse tänapäevase strateegilise kommunikatsiooni põhielementidena⁹, ei ole eriti paljud akadeemilised uurimused otseselt keskendunud hirmu diskursuse tähendusloomelisele küljele. Püüame oma artikliga seda tühimikku täita: me uurime Zapadi meediakajastuses levitatud strateegilisi narratiive, millega hirmu konstrueeritakse ja toodetakse diskursiivselt.

Baltimaad asuvad piirialal, mistõttu nad on sageli olnud Venemaa ja NATO infokonfliktide keskmes. Kuna Eesti on NATO riik ja paikneb samas Zapadi õppuse ala vahetus läheduses, kasutasime oma uurimistöös näitena Eesti ajakirjanduslikku materjali. Analüüsisime 2017. aasta juulist oktoobrini ilmunud eesti- ja venekeelseid artikleid, milles kajastati Venemaa seisukohti ning mille allikate hulka kuulusid Kremli eestkõnelejad või Venemaa meedia-

⁶ Гудков, Лев 2005. Идеологема врага. – Образ врага. Гудков, Л. (сост.). Москва: ОГИ, стр. 14.

⁷ Castells, Manuel 2009. Communication Power. Oxford University Press, p. 417. [Castells 2009]; Altheide, D. L. 2002. Creating Fear: News and the Construction of Crisis. Hawthorne, NY: Walter de Gruyter.

⁸ Wodak, R. 2015. The Politics of Fear: What Right-Wing Populist Discourses Mean. London: Sage.

⁹ Nissen 2015; Hellman, Maria 2016. Milblogs and Soldier Representations of the Afghanistan War: The Case of Sweden. – Media, War & Conflict, Vol. 9, No. 1, pp. 43–57. [Hellman 2016]; Marwick, Alice; Lewis, Rebecca 2017. Media Manipulation and Disinformation Online. Data & Society Research Institute. <https://datasociety.net/pubs/oh/DataAndSociety_MediaManipulationAndDisinformationOnline.pdf> (06.04.2018); Swimelar, Safia 2018. Deploying Images of Enemy Bodies: US Image Warfare and Strategic Narratives. – Media, War & Conflict, Vol. 11, No. 2, pp. 179–203. [Swimelar 2018]

kanalid. Artiklid avaldati kolmes Eesti suurima tiraaži ja lugejate arvuga päevalehes (Postimees, Eesti Päevaleht ja Õhtuleht), Tallinna ajalehes Pealinn ning uudisteportaalides Delfi, ERR, Baltnews ja Sputnik¹⁰.

Kõigepealt selgitame strateegilise narratiivi mõistet ning vaatleme seda hirmu ja ohu diskursuse kontekstis. Seejärel kirjeldame analüüsitud materjalis esinenud narratiive, mis pakkusid Zapadi mõtestamiseks Venemaa huve teenivat tähendusraamistikku. Artikli lõpus toome välja konkreetset soovitusi selle kohta, kuidas mõtestada sõjalise õppusega seonduvaid strateegilisi narratiive.

2. Analüüsiraamistik: strateegiline narratiiv kui võimuinstrument

Kommunikatsiooniteoreetik Manuel Castelli järgi on eri võimu liikidest kõige tähtsam suutlikkus vormida inimhõimust: tema määratluse järgi toimib sotsiaalse olendi võim, kui ta saab „asümmeetriliselt mõjutada teis(t)e sotsiaalse(te) olendi(te) otsuseid nii, et hakatakse eelistama mõjutaja tahet, huve ja väärtusi“.¹¹ Mõjutamise strateegia valik ja selle edukus sõltuvad mõjutaja oskusest iseloomustada sihtauditooriumit, näiteks tunda ära sellele omased visuaalsed ja verbaalsed väljenduskoovid¹², ning kommunikatsiooni pragmaatikast ehk adressandi eesmärkide iseloomust.¹³

Strateegiline narratiiv on võimu rakendamise vahend, mille abil poliitilised toimijad (nt riiklikud institutsioonid) konstrueerivad ühist tähendust, millega võidakse raamida teatud kogukonna tajumisviise, uskumusi ning

¹⁰ Delfi on Eestis enim külastatav uudisteportaal. Baltnews ja Sputnik vahendavad Eesti Kaitsepolitsei ameti andmetel sisu, mida saab määratleda Venemaa propagandana (**Kaitsepolitsei aastaraamat** 2016. Koost. Harrys Puusepp. Tallinn: Iloprint. <https://www.kapo.ee/sites/default/files/public/content_page/Aastaraamat_2016_0.pdf>).

¹¹ **Castells** 2009, p. 10.

¹² **Miskimmon, Alister; O'Loughlin, Ben; Roselle Laura** 2013. Strategic Narratives, Communication Power and the New World Order. New York: Routledge, p. 22. [**Miskimmon et al.** 2013]; **Raudsepp, Maaris; Ventsel, Andreas** 2018. Systemic Power and Autonomy from the Perspective of Semiotic Cultural Psychology. – Approaches to Culture Theory VIII. Ed. by Kannike, A. et al. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus [ilmumas].

¹³ **Nye Jr., Joseph S.** 2011. The Future of Power. Public Affairs: New York, p. 84; **Ventsel, Andreas; Madisson, Mari-Liis** 2017. Tõejärgne diskursus ja semiootika. Acta Semiotica Estica XIV, lk 93–116. [**Ventsel; Madisson** 2017]

käitumismustreid.¹⁴ Sellise narratiivi funktsioon on õigustada poliitilisi eesmärgi ja erinevate (majanduslike, julgeoleku- jm) kriiside puhul võetavaid vastumeetmeid, luua rahvusvahelisi alliansse ning kujundada avalikku arvamust.¹⁵ Seetõttu kasutatakse strateegilise narratiivi mõistet laialdaselt kommunikatsiooniuuringutes, rahvusvaheliste suhete alastes töödes¹⁶, (info)sõjateaduses¹⁷ ja konfliktiuuringutes¹⁸.

Strateegilise narratiivi komponendid

Erinevalt ilukirjanduslike teoste kunstilistest narratiividest esinevad mittefiktsionaalsed narratiivid (sh strateegiline narratiiv) sageli hajusalt ja üks-teisega põimunult. Need narratiivid võivad läbida erinevaid kommunikatsioonikanaleid ja tekste, varieerudes uudistest ja pressiteadetest sotsiaalmeediapostitustest ja kommentaarideni. Samuti võib üks meediatekst esitada mitut, vahel vastandlikku narratiivi. Strateegilise narratiivi eesmärk – see, millist mõju adressant soovib auditooriumis saavutada – võib olla erinevates tekstides hajutatud ja peidetud. Diskursiivse võimu (antud juhul strateegilise narratiivi) edukus sõltub paljuski sellest, kuidas suudetakse selle otsest eesmärki auditooriumi eest varjata.¹⁹ Seetõttu on narratiivi ühtsus ja selle eesmärk alati mingil määral analüüsi käigus loodud mentaalne konstruktsioon. Selleks, et paremini mõista strateegilise narratiiviga seotud tähenduste kujunemist, tuleb esmalt esile tuua narratiivi põhitunnused.

¹⁴ **Lepik, Peet** 2008. Universals in the Context of Juri Lotman's Semiotics. Tartu Semiotics Library 7. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, p. 1. [**Lepik** 2008]

¹⁵ **Antoniades, A; O'Loughlin, B; Miskimmon, A.** 2010. Great Power Politics and Strategic Narratives. Working paper no. 7. Centre for Global Political Economy, University of Sussex, pp. 5–6.

¹⁶ **Roselle, Laura; Miskimmon, Alistair; O'Loughlin, Ben** 2014. Strategic Narrative: A New Means to Understand Soft Power. – Media, War & Conflict, Vol. 7, No. 1, pp. 70–84; **Miskimmon, Alistair; O'Loughlin, Ben; Roselle, Laura** 2017. Forging the World: Strategic Narratives and International Relations. University of Michigan Press; **Ringsmose, Jens; Børgesen, Berit Kaja** 2011. Shaping Public Attitudes Towards the Deployment of Military Power: NATO, Afghanistan and the Use of Strategic Narratives. – European Security, Vol. 20, No. 4, pp. 505–528; **Dimitriu, G.; De Graaf, B.** 2016. Fighting the War at Home: Strategic Narratives, Elite Responsiveness, and the Dutch Mission in Afghanistan, 2006–2010. – Foreign Policy Analysis, Vol. 12, No. 1, pp. 2–23.

¹⁷ **Hellman** 2016; **Swimelar** 2018.

¹⁸ **Wetozka, Adam** 2016. An Attempt to Identify Hybrid Conflict. – Sõjateadlane (Estonian Journal of Military Studies), No. 2, pp. 54–66.

¹⁹ **Foucault, Michel** 1971. Orders of Discourse. Tlk Robert Swyer. – Social Science Information, Vol. 10, No. 2.

Üks põhitunnus on sündmus(t)e kujutamine, mis hõlmab esialgset seisundit ning ajalisi-põhjuslike muutuste tõttu algseisundist erinevat lõppseisundit.²⁰ Semiootik Juri Lotman on osutanud, et sündmustest jutustamine eeldab loogilis-põhjuslike suhete artikuleerimist: sündmuste reastamist kindlasse süžeeelisse järjekorda, samaaegsete ning võib-olla omavahel sidumatagi sündmuste ümberseadmist järjepidevaks ja sidusaks ahelaks.²¹ Loo jutustamine toob kaasa muidu pidevana tajutud kogemusvoo segmenteerimise paljudeks konkreetseteks ühikuteks, mis seejärel kindlalt korrastatakse: luuakse ajalised ning põhjuslikud seosed teiste loo elementidega ning teatav tähenduslikkus suhestatuna loosse kui tervikusse.²² Narratiiviga käib vaheult kaasas ka tõlgenduslikkus: ei ole olemas tõestisündinud lugusid, kuna sündmuse identifitseeritakse ning lugusid jutustatakse lähtudes konkreetsetest perspektiividest ning huvidest, mitte ei leita valmis kujul maailmast.²³ See viibki meid strateegilise narratiivi kontseptsiooni juurde.

Strateegilise narratiiviga saavad poliitilised toimijad artikuleerida endale sobivaid mineviku ja tuleviku sündmuste stsenaariumeid ning kehtestada neid vastavas tõlgenduskogukonnas. Tavaliselt määratakse sellise narratiiviga kindlaks aktiivse toimija identiteet (kes *me* oleme?), mõni ihaldatud lõppsiht (*mida* me saavutada tahame?), sellega seonduvad takistused ning soovituslik viis, kuidas neid ületada.²⁴

Narratiiv on mõjukas, sest see pakub korrastatud ning lihtsustatud tähendusraamistikku, mida on kerge kommunikeerida, hoomata ning meelde jätta, aga ka suhestada tõlgendaja isiklike kogemustega. Seepärast peab strateegilise narratiivi kujundaja arvestama sihtrühmade kollektiivses mälus olemasolevate lugudega ja teiste tõlgenduslikku atmosfääri raamivate teguritega, näiteks ideoloogiliste põhimõtete, päevapoliitiliste arutelude ja hirmuga.

²⁰ **Eco, Umberto** 2005. Lector in fabula. Tlk Ülar Ploom. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 116.

²¹ **Lotman, Juri** 1999. Jumala tahe või hasartmäng? – Semiosfäärist. Tlk Kajar Pruul, Pärt Lias. Tallinn: Vagabund, lk 127.

²² Vt **Lotman, Juri** 2001. Universe of the Mind: A Semiotic Theory of Culture. Tlk Ann Shukman. London, New York: I.B. Tauris Publishers, p. 170.

²³ **White, Hayden** 2003. Kirjandusteooria ning ajalookirjutus. Tlk Erkki Sivonen. – Tuna, nr 1, lk 116.

²⁴ **Miskimmon et al.** 2013, p. 3.

Hirm kui tähendusloomet suunav tegur

Zapadi meediakajastuses raamis hirm sündmuse olulise emotsionaalse taustana. Kõige üldisemal kujul on hirm reaktsioon ohule.²⁵ Hirm pole reaktsioon mitte konkreetsele sündmusele või objektile enesele, vaid mitmesuguste ennetavate märkide või nähtuste tõlgendamine hirmuäratavate ja ohtlikena. Hirm loob uusi seoseid ja teisendab olemasolevaid tähendusi.²⁶

Eristasime hirmuteguri strateegilist kasutamist Zapadiga seotud Venemaa narratiivides kahel tasandil. Esiteks levitati auditooriumis hirmu ja segadust. Taani sõjateadlase Thomas Nisseni järgi kuulub informatsiooniliste õnnestamisstrateegiate hulka infoudu loomine (vn *дезинформация*), milleks kasutatakse valitud infokilde, vasturääkivusi, võltsinguid, eksitavat infot ning lausvalesid.²⁷ Vastuoluliste tekstide ja narratiividega loodud hirmutunne võib toimida auditooriumi tõlgendusi suunava foonina, kuna eduka infoudu korral pole auditoorium enam võimeline õigel ja vael vahet tegema. Lisaks võivad segaduse tunnet süvendada info üleküllus ning intensiivne kordamine.²⁸ Teiseks veendi auditooriumi, et just Lääne meedia (aga ka NATO ja ELi eestkõnelejad) külvab Venemaaga seotud hirme ja paranoiat, st Lääs vastutab paljuski infoudu tekitamise eest.

3. Analüüs: Venemaa strateegilised Zapadiga seotud narratiivid

Lähtusime uuringus eeldusest, et narratiivid on sügavalt juurdunud tähendusraamidesse, mis organiseerivad kollektiivseid kogemusi ja identiteete.²⁹ Vaatlesime hirmu kui üht tegurit, mis suunab auditooriumi võimalikke tõlgendusradu ja tähendusloomet. Võtsime arvesse selle, et hirmu strateegiline kasutamine ei pruugi auditooriumis alati esile kutsuda narratiivi loojale soovitud tulemust. Viimane võib paljuski sõltuda auditooriumi eelnevast

²⁵ Lotman, **Juri** 2007. Hirm ja segadus. Esseid kultuurisemiootikast. Tlk Kajar Pruul. Tallinn: Varrak, lk 208. [Lotman, **Juri** 2007]

²⁶ Lotman, **Mihhail** 2009. Hirmusemiootika ja vene kultuuri tüpologia. V: Kokkuvõtte asemel. – Akadeemia, nr 6, lk 1219. [Lotman, **Mihhail** 2009]

²⁷ Nissen 2015, lk 11.

²⁸ Hansson, **Sten** 2015. Calculated Overcommunication: Strategic Uses of Proximity, Irrelevance, and Repetition in Administrative Language. – Journal of Pragmatics, No. 84, pp. 172–188.

²⁹ Monaci, **Sara** 2017. Explaining the Islamic State's Online Media Strategy: A Transmedia Approach. – International Journal of Communication, No. 11, pp. 2844.

suhtumisest adressandi kavatsustesse, meediakanali usaldusväärsusse ja teistesse kontekstuaalsetesse asjaoludesse. See-eest uurisime aga hirmu abil suunatud tähendusloome ülesehitust.

Tuvastasime analüüsitud tekstides kolm tihedalt seotud strateegilist narratiivi. Esimesega kujutati Läänt negatiivse jõuna, teisega loodi Venemaale sõjalise suurvõimu kuvandit ning kolmandaga näidati Venemaad Lääne russofoobilise suhtumise ohvrina.

1. narratiiv:

Lääs külvab Zapadi tõttu põhjendamatu hirmu ja segadust

Ühe levinuma narratiivi põhjal osutati uuritud tekstides sellele, et Lääne meedia väidetavalt kütab üles põhjendamatu hirmu Venemaa ees. Selle narratiivi järgi olid Zapadi kohta esitatud ohustsenaariumid alusetud (tegemist olevat kaitseõppusega) ning iseäranis ebaloogilised ja põhjendamatud (Venemaa olla õppuse kohta infot jaganud läbipaistvalt ja koostööalt).³⁰ Artiklitest jäi mulje, et NATO üritab õppust käsitleva info puudulikkusele rõhudes olukorda teravdada, levitades õppusel osalejate kohta meelevaldseid andmeid.³¹ Sellist NATO käitumist kujutati infosõja ilminguna. Narratiivi tähtis osa oli eeldus, et NATO suhtub Venemasse vaenulikult ja otsib tolle tegevusest kogu aeg kunstlikult vigu, mistõttu Zapad oligi kõrgendatud tähelepanu all.³² Seejuures viidati Zapadi teemal sõna võtvatele NATO asjatundjatele kui sihilikult valeinfot levitavatele propagandistidele, kelle eesmärk on süvendada auditooriumis ulatuslikku ohutunnet. Venemaa propagandaga seostatud uudisteportaalil Sputnik ilmunud aramusloos väitis Villem Roosa, keda esitleti kui *sõjaväeluure kõrgemat ohvitseri-analüütikut erus*, et NATO kõrged esindajad levitavad õppusega seotud ohtude kohta teadlikult eksitavaid sõnumeid.

³⁰ Vt nt **Koppel, Karin** 2017. Moskva: Berliini väide Zapadi mahu kohta on üllatav. – ERR, 09.09.2017. <<http://www.err.ee/617598/moskva-berliini-vaide-zapadi-mahu-kohta-on-ullatav>> (19.01.2018).

³¹ Vt nt **Laugen, Lauri** 2017a. Vene kaitseministeeriumi hämmastab jutt õppuste Zapad 100 000 osavõtjast: laest võetud numbrid. – Delfi, 14.09.2017. <<http://www.delfi.ee/news/paevauudised/valismaa/vene-kaitseministeeriumi-hammastab-jutt-oppuste-zapad-100-000-osavotjast-laest-voetud-numbrid?id=79504084>> (19.01.2018). [**Laugen** 2017a]

³² Vt nt **Postimees** 2017a. Yana Toom Vene poliitsaates: NATO artikkel 5 on Trumpi ajal muutunud teenuseks. – Postimees, 11.09.2017. <<http://maailm.postimees.ee/4240373/yana-toom-vene-poliitsaates-nato-artikkel-5-on-trumpi-ajal-muutunud-teenuseks>> (19.01.2018).

Kaardrisõjaväelaste arvates rikuivad mõned NATO kindralid üldiselt omaks-võetud häid kombeid, tehes avalikke avaldusi õppuse „Zapad 2017“ ohtlikkusest ja ohutusest, mida see Poolale ja Balti riikidele kujutab. Niivõrd kogenud ohvitserid ise teavad muidugi, et sellised harjutused tegelikult naabritele ohtlikud ei ole.³³

Ühe tähelepanuväärse võttena, millega hirmu tekitati, mainiti ka külma sõja narratiivide strateegilist taaselustamist.³⁴ Ohutunde süvendamist põhjendati õigustuse otsimisega NATO agressiivsele tegevusele Venemaa suunal (üha suuremate vägede paigutamine Vene piiri äärde).³⁵ Kõik suuremad Eesti meediakanalid (Postimees, ERR ja Delfi) vahendasid Vene Kaitseministeeriumi pressiesindaja Igor Konašenkovi avaldust, milles süüdistati NATOt *Poolasse vaikselt USA 2. soomus- ja tankibrigaadi*³⁶ sissetoomises ning viidati Lääne kaugematele rünnakueesmärkidele. Tsiteeriti Konašenkovi sõnu:

Kogu see Balti ja Poola hüsteeria Zapad 2017-ga seotud „Vene-ohu“ teemal on Pentagoni operatsiooni ebaausalt infoga tekitatud suitsukate. Nii et kes siin õigupoolest agressiooniks valmistub?³⁷

³³ **Rooda, Villem** 2017. „Zapad 2017“ – kingitus Baltimaade russofoobidele. – Sputnik, 22.07.2017. <<https://sputnik-news.ee/analytics/20170722/6540966/zapad-2017-kingitus-baltimaade-russofoobidele.html>> (19.01.2018)

³⁴ Vt nt **Baltnews** 2017a. Die Welt: у Путина с Эстонией «личные счёты». – Baltnews, 01.06.2017. <<http://baltnews.ee/mir/20170601/1016023266.html>> (19.01.2018);

Baltnews 2017b. НАТО возводит на границе с Россией «стальную стену» от Эстонии до Польши. – Baltnews, 03.04. 2017. <<http://baltnews.ee/mir/20170403/1015854584.html>> (19.01.2018);

Baltnews 2017c. The Independent: учения «Запад-2017» выставили НАТО фабрикой «fake news». – Baltnews, 23.09.2017. <<http://baltnews.ee/mir/20170923/1016308913.html>> (19.01.2018).

³⁵ Vt nt **Khalip, Iryna** 2017. Kohalik vaade. Valgevenes valitseb segadus riiki saabuvate Vene sõjaväelaste arvu osas. – Postimees, 05.09.2017. <<http://maailm.postimees.ee/4233697/kohalik-vaade-valgevenes-valitseb-segadus-riiki-saabuvate-vene-sojavaelaste-arvu-osas>> (19.01.2018);

Postimees 2017b. Moskva: vastame USA tankibrigaadile Poolas Iskanderidega Kaliningradis. – Postimees, 12.10.2017. <<https://maailm.postimees.ee/4274449/moskva-vastame-usa-tankibrigaadile-poolas-iskanderidega-kaliningradis>> (19.01.2018).

³⁶ **Laugen, Lauri** 2017b. Moskva: USA on õppuste Zapad ümber olnud hüsteeria varjus Baltimaadesse ja Poola paigutanud soomusdiviisi. – Delfi, 12.10.2017. <<http://www.delfi.ee/news/paevauudised/valismaa/moskva-usa-on-oppuste-zapad-umber-olnud-husteeria-varjus-baltimaadesse-ja-poola-paigutanud-soomusdiviisi?id=79805580>> (19.01.2018).

³⁷ **Postimees** 2017c. Moskva süüdistab USA-d Zapadi ajal Poola lissodurite smugeldamises. – Postimees, 12.10.2017. <<https://maailm.postimees.ee/4274203/moskva-suudistab-usa-d-zapadi-ajal-poola-lissodurite-smugeldamises>> (19.01.2018).

Üsna sageli kasutati Lääne inimestes maad võtva ja väidetavalt NATO liitlaste endi poolt levitatava irratsionaalse hirmu kirjeldamisel patoloogiale viitavaid metafoore nagu *paanika*³⁸, *hüsteeria*³⁹ ja *Zapadi sündroom*⁴⁰.

Seda narratiivikogumit iseloomustas paljuski antiteesi loogika ja peegelprojektsiooni printsiip. Antiteetilise *vaenlase* loomise puhul on tähelepanuväärne, et see konstrueeritakse sageli *oma* struktuuride miinusmärgilise sümmeetrilise koopina ehk peegelprojektsioonina.⁴¹ Peegelprojektsioonile eelneb tihti projektsioon ehk esmalt omistatakse *meie* probleemid *nendele* ja seejärel luuakse peegelprojektiivne antitees: *nende* probleemidele vastandatakse markeeritud 0-tunnus ehk probleemide puudumine *meie* struktuuris.⁴² Antud juhul väideti, et NATO peab aktiivset ning koguni agressiivset infosõda, eirab rahvusvahelisi reegleid ja jagab oma õppuste kohta ebatäpset infot (sh hirmutab oma kodanikke ja valetab neile), kusjuures Lääne meedias vohavat samal ajal amatöörsete analüütikute sõnavõttud – kõiges selles on tavaliselt süüdistatud Venemaa. Põhjus, miks Vene eestkõnelejad levitasid dramaatilisi lugusid Lääne Venemaa-vastasest propagandast ja infosõjast, peitus tõenäoliselt soovis ajada auditorium segadusse ning kutsuda esile käegalöömismeeolu, sest infokülluses ei olegi võimalik orienteeruda.⁴³

2. narratiiv: Venemaa sõjaline võime kasvab

Venemaa sõjalisele võimele osutav narratiiv levis paralleelselt esimese narratiiviga ning osaliselt ka lähtus sellest. Zapadi eel ja ajal räägiti Eesti meedias tihti Venemaa võimalikust rünnakust, mis võib tabada nii Baltimaaid kui ka Ukrainat või Gruusiat, aga selle taustal kumas NATO ja USAga tekkida võiv

³⁸ Vt nt **Baltnews** 2017d. Российско-белорусские учения «Запад-2017» направлены против Запада, считает президент Литвы. – Baltnews, 06.06.2017. <<http://baltnews.ee/mir/20170606/1016040073.html>> (19.01.2018).

³⁹ Vt nt **Baltnews** 2017e. Когда война с Россией?... Духи чужих предков не дают покоя Эстонии. – Baltnews, 19.11.2017. <<http://baltnews.ee/mir/20171119/1016429695.html>> (19.01.2018).

⁴⁰ Vt nt **Baltnews** 2017f. Пострадавшим от «синдрома Запада» дали два года на его преодоление. – Baltnews, 26.09.2017. <<http://baltnews.ee/mir/20170926/1016314322.html>> (19.01.2018).

⁴¹ **Lotman, Juri; Uspenski, Boriss** 2013. Kultuuri semiootilisest mehhanismist. – Uspenski, Boriss. Vene kultuuri jõujooni. Valik artikleid. Tlk Peet Lepik. Tartu: Ilmamaa, lk 223.

⁴² **Lepik** 2008, lk 72.

⁴³ Vt **Eslas, Urve** 2017. Infosõja võtetest. – Propastop. <<https://www.propastop.org/2017/02/27/urve-eslas-infosoja-votetest/>> (06.09.2018).

sõjaline konflikt. Lisaks sellele seostati õppusega ohtu, et Vene väed jäävadki Valgevenesse.⁴⁴ Ajakirjanduses mängiti läbi erinevaid ohustsenaariume ja viidati märkidele, mis näitasid Venemaa sõjalise võime suurenemist.

Eristasime analüüsitud artiklites kahte meediakajastuslikku suundumust: refereerivat ja kommenteerivat. Refereerivateks liigitasime uudised ja artiklid, milles välisajakirjanduse tekste (enamasti Saksa, Prantsusmaa ja USA meediaväljaandeid) taasesitati valikuliselt ja lühendatult. Sellesse kategooriasse kuulus näiteks Baltnews'i artikkel „Zapad 2017 tekitas Poolas ja Balti riikides ärevust veel enne õppuse algust“.

Sügisese Venemaa-Valgevene ühisõppuse Zapad 2017 planeerimine on Euroopas esile kutsunud tõsist muret, kirjutab Süddeutsche Zeitung. Poola ja Baltimaad arvavad, et see ettevõtmine kujutab neile ohtu, vaatamata asjaolule, nagu kirjutab artikli autor, et Venemaa käsitleb seda vastusena NATOst lähtuvale ohule.⁴⁵

Sarnaselt refereeriti erinevate riikide ja organisatsioonide (NATO ja ELi) tellitud aruannete kokkuvõtteid. Baltnews'i artiklist „NATO eksperdid: Riia, Tallinn ja Vilnius võivad saada tuumalöögi sihtmärkideks“ võis lugeda järgmist:

NATO eksperdid arvavad, et Vene vägede hüpooteetilise rünnaku korral hõivatakse Baltikum tõenäoliselt kiiresti. Seejuures kinnitavad nad, et alliansi edasised püüdlused vabastada hõivatud territooriumid tekitavad Riias, Tallinnas ja Vilniuses tuumalöögi ohu.⁴⁶

Refereerivas meediakajastuses püüti säilitada emotsionaalselt neutraalset tooni, refereeritud autorite seisukohti esitati väitlusliku dialoogina ning ekspertide arvamusi autoriteetsetena. Harva anti teemale otsene hinnang. Samas valiti refereeritud artiklitest lõike, mis toetasid Venemaa sõjalist võimsust kinnitavat narratiivi. Näiteks rõhutati, et USA ja liitlaste väeüksused võivad sattuda tõenäoliste vastaste, kelle hulka kuulub esmajärjekorras Venemaa, „arenenud [vn *изоурпённых*] ründerelvade“ löögi alla.⁴⁷ Seejuures kasutati venekeelses artiklis Balti riikide kohta nimetust *Пробалтика*, mis tähendab

⁴⁴ Sivitski, Arseni 2016. Will Russia Occupy Belarus in 2017? Centre for Strategic and Foreign Policy Studies.

⁴⁵ Baltnews 2017g. Учения «Запад-2017» лишили покоя Польшу и страны Балтии ещё не начавшись. – Baltnews, 11.08.2017. <<http://baltnews.ee/mir/20170811/1016208940.html>> (19.01.2018).

⁴⁶ Baltnews 2017h. Эксперты НАТО: Рига, Tallinn и Вильнюс могут стать целями для ядерного удара. – Baltnews, 09.08.2017. <<http://m.baltnews.ee/mir/20170809/1016206101.html>> (07.09.2018).

⁴⁷ *Ibid.*

tõlkes „Balti mere äärne“ ja kannab konnotatsiooni, et need rannikuäärsed alad on seotud Venemaaga.⁴⁸

Kommenteerivat meediakajastust iseloomustas ennekõike teemakäsitluse hinnanguline toon. Kui Venemaa sõjalise võimsusega kaasnevast ohust kõneles mõni Venemaa Föderatsiooni esindaja või tehti seda Vene meediakanalis, kajastati seda naeruvääristavas toonis, et näidata võimsusega seotud ohustenaariumite absurdust ja ühtlasi osutada Lääne meedia paranoilisusele. Uudisteportaali Delfi artiklist „Vene kaitseminister Šoigu: ažiotaaz õppuste Zapad ümber oli mõeldud NATO kasvava aktiivsuse varjamiseks“ sai lugeda järgmist:

Šoigu lisan, et NATO kasvatab sõjalist kohalolekut Venemaa piiri ääres, korraldab regulaarselt suuremõtmelisi õppusi ja tänapäevastab infrastruktuuri. [...] Šoigu rõhutas, et see tegevus õhonestab stabiilsust ja sunnib tarvitusele võtma kaitsvaid vastumeetmeid.⁴⁹

Selles uudises viidati ühelt poolt paanika tekitajatele, kuid samas ka Venemaa võimele Lääne sõjalistele aktsioonidele võrdväärselt vastata ja seda eriti just Baltimaades kui piiririikides. Venemaa tegevust kujutati üksnes kaitsetotstarbelisena, mistõttu pingete eskaleerumises ja võimalikus konfliktitekkimises veeretati süü hoopiski NATO-le.

Arvude ebamäärasus

Venemaa sõjalise võimsuse kasvuga seotud ohu- ja hirmutunde kujundamine lähtus osalt sellest, et õppusel osaleva väekontingendi täpset suurust ei teatud, millist asjaolu kajastati meedias palju. Lääne sõjandusekspertide hinnangul oli õppusel osalenud sõjaväelaste arv ametlikult väidetust mitu korda suurem.⁵⁰ Poola kindralstaabi andmeil mobiliseeris Venemaa ligi

⁴⁸ **What Does Pribaltika Mean** 2017. – Propastop, 03.10.2017.

<<https://www.propastop.org/eng/2017/10/03/what-does-pribaltika-mean/>> (02.09.2018).

⁴⁹ **Laugen, Lauri** 2017c. Vene kaitseminister Šoigu: ažiotaaz õppuste Zapad ümber oli mõeldud NATO kasvava aktiivsuse varjamiseks. – Delfi, 10.11.2017.

<<http://www.delfi.ee/news/paevauudised/valismaa/vene-kaitseminister-soigu-aziotaaaz-oppuste-zapad-umber-oli-moeldud-nato-kasvava-aktiivsuse-varjamiseks?id=80123160>> (07.09.2018).

⁵⁰ **Stoicescu, Kalev** 2017. Decoding Zapad-2017. September 2017, International Centre for Defence and Security, Tallinn, p. 4.

<https://icds.ee/wp-content/uploads/2018/ICDS_Analysis_Decoding_Zapad-2017.pdf> (03.03.2018).

100 000 sõjaväelast, Leedu ja Ukraina pakkusid selleks arvuks 140 000 ning hiljem lausa 240 000.⁵¹ Oli ka tagasihoidlikumaid hinnanguid: 60 000–70 000 osalejat, kellest 12 000 asusid Valgevene territooriumil ja ülejäänud Venemaal.⁵²

Sotsiaalsete hirmude artikuleerimisel tuleb tähele panna, et hirmu tähendusloome on orienteeritud subjektiivse hirmutunde kommuniqueerimiseks vajaliku väljenduse otsimisele. See on põhjus, miks hirmu mehhanismid on oma olemuselt hägused ja ambivalentsetes.⁵³ Hirmu saab õhutada eeldusel, et sihtauditoorium tajub Venemaa sõjalise võime pärast üldisemat ohtu.⁵⁴ Seda ohutunnet suurendas antud juhul sõjaväeõppusele omane salastatus, mistõttu ei saanud Vene ja Valgevene sõjaväekontingendi suurust täpselt kindlaks määrata. See kutsus Eesti meedias esile spekulatsioone, mis aga omakorda võimendasid auditooriumi segadust ja hirmutunnet. Vägede hulga kindlaks tegemisega püüti olemasolevat hirmutunnet minimeerida ja leida sellele kindel kuju või osutus: hirmust juhitud tähendusprotsesside eesmärk oli saada selgust õppuse ohtlikkuse kohta. Katsed ebamäärast hirmu sõnastada, mis väljendusid ambivalentsetes spekulatsioonides sõjaväelaste arvu üle, pigem taastootsid lugejates segadust ja hirmutunnet ning osutasid varjatult arusaamale, et Venemaa suudab oma vägesid kiiresti ja märkamatuult liigutada.

Sellele, et tegemist oli Venemaa teadliku strateegiaga, viidati mitmes Venemaa sõjaväelase ja riigiteenistuja ametlikus sõnavõtus, milles Lääne meedia esitatud andmetesse suhtuti kriitiliselt ning naeruvääristavalt, mis omakorda veelgi võimendas vastavaid kahtlusi. Delfis tsiteeriti Vene Kaitseministeeriumi pressiesindaja Igor Konašenkovi sõnavõttu.

„Me oleme hämmastunud SLV sõjalise ametkonna juhi avalduste üle, milles opereeriti avalikult laest võetud numbritega väidetavalt sadade tuhandete Vene sõjaväelase kohta, kes on kaasatud õppustele ja kelles peitub sellega

⁵¹ **Turchynov, Oleksandr** 2017. ‘Zapad-2017’ – Reality and Threats. – National Security and Defense Council of Ukraine, 22.08.2017. <<http://www.rnbo.gov.ua/en/news/2858.html>> (18.11.2017);

Sutyagin, Igor 2017. Zapad-2017: Why Do the Numbers Matter? – RUSI, 12.09.2017. <<https://rusi.org/commentary/zapad-2017-why-do-numbers-matter>> (18.11.2017); **Giles** 2018, p. 5.

⁵² **Johnson, Dave** 2017. ZAPAD 2017 and Euro-Atlantic Security. – NATO Review, 14.12.2017. <<https://www.nato.int/docu/review/2017/Also-in-2017/zapad-2017-and-euro-atlantic-security-military-exercise-strategic-russia/EN/index.htm>> (22.12.2017).

⁵³ **Lotman, Mihhail** 2009, lk 239.

⁵⁴ **Galeotti, Mark** 2018. The Mythical ‘Gerasimov Doctrine’ and the Language of Threat. – Critical Studies on Security, doi: 10.1080/21624887.2018.1441623.

seoses oht Euroopale. Saksa pool sai õigeaegselt ja tal on kogu ammenдав informatsioon kavatsuste, kaitsva iseloomu ja Vene vägede reaalse arvukuse kohta,“ teatas [...] Konašenkov.⁵⁵

Antud juhul kritiseeriti Saksa kaitseministrit Ursula von der Leyenit. Tege- mist oli naeruvääristava kommentaariga, sest oleks olnud mõeldamatu, et kaitseminister oleks saanud väekontingendi suuruse hindamisel eksida 7–8 korda, kui ta oleks saanud kasutada õigel ajal edastatud kõikehõlmavat infot.

Soome infosõjaanalüütiku Saara Jantuneni järgi on Venemaa infosõja üks eesmärke tekitada sihtauditooriumis „rindejooni ja vastuolusid, mistõttu see ei toimi enam ühtselt“.⁵⁶ Kasutades vastavat kommunikatsioonitaktikat kinni- tati Venemaa meedias kogu aeg, et sõdurite kontingendi suurus vastas varem kokkulepitule, ja süüdistati Läänt arvudega manipuleerimises. Lääs ei saanud oma ümberlükatavaid väiteid faktiliselt kinnitada, mistõttu võis pidev tõen- dite ja vastutõendite esitamine lõpuks sihtauditooriumit eksitada ja hävitada selle otsustusvõime.⁵⁷

Diskursiivne mimikri

Kahe narratiivi analüüsist selgus, et Venemaa informatsioonilise heidutus- sõjaga kaasnes narratiivi varjatud esitamise strateegia. Samal ajal, kui Läänt süüdistati paranoias, taastoodeti meedias Venemaa sõjalise suurvõimu kuvan- dit. Heidutussõja meetodite hulka kuulub mimikri: end näidatakse tegelikust suuremana. Balti Venemaa Uuringte Keskuse direktori Vladimir Juškini sõnul on Venemaa praegu väikese majanduse ja vananenud ideoloogiaga riik, mis on arenenud maadest tehnoloogiliselt suuresti maha jäänud, mistõttu tal ei jätku täiemahuliseks vastasseisuks USAga lihtsalt raha. „Ainus võimalus on seda vaid imiteerida,“ arvas Juškin.⁵⁸ Paljuski just sel põhjusel oli Vene- maale kasulik hoida endast lähtuva sõjalise ohu temaatikat kogu aeg mee- dia tähelepanu keskmes. Retooriliselt ei pidanud Venemaa seda alati otse- sõnu väljendama: kui endast lähtuvat ohtu eitati sihikindlalt, osutati seeläbi

⁵⁵ Laugen 2017a.

⁵⁶ Jantunen, Saara 2018. Infosõda. Tlk Tuule Meri. Tallinn: Kultuurileht, lk 204.

⁵⁷ *Ibid.*, lk 91.

⁵⁸ Reinkort, Hanna-Hulda 2017. Juškin: täiemahuliseks vastasseisuks USAga ei jätku Vene- maal raha. – Postimees, 21.11.2017. <<http://w3.ee/openarticle.php?id=2848062&lang=est>> (07.09.2018);

Aleksejev, Anton 2017. Juškin: Zapadi eesmärk on hirmutamine. – ERR, 14.09.2017. <<https://www.err.ee/618610/juskin-zapadi-eesmark-on-hirmutamine>> (07.09.2018).

suurenenud sõjalise võimsuse narratiivile, st võimalusele alustada konflikti. Seda retoorilist võtet võib nimetada eituse kaudu jaatamiseks ehk miinusvõtteks: mida rohkem midagi eitada, seda rohkem tekib sihtauditooriumis õigustatud kahtlus, et eitamisega varjatakse midagi. Selle strateegilise narratiivi üks eesmärk oligi luua Venemaa kui sõjalise suurjõu kuvandit. Arvestades sellega, kui palju seati õppuse kaitseiseloому ja väekontingendi suurust Lääne meedias kahtluse alla ning kui ulatuslikult tekitati ažiotaazi võimalike ohustsenaariumite ja Venemaa sõjalise võime kohta, võib oletada, et miinusvõtte koos kaasneva usaldamatuse ja hirmu fooni tootmisega kujunes Venemaa jaoks edukaks kommunikatiivseks taktikaks.

Kui see heidutussõja võtte haakub auditooriumi kultuurimälu narratiividega, on pinnas selle kasutamiseks soodne. Semiootika vaatepunktist võib hirm olla ajalise suhestuse järgi reaktsioon kas juba toimunud sündmusele, mis tundub subjektile ootamatu, või veel toimumata sündmusele (ennetav hirm). Sellisel juhul on ohu ootus tegur, mis potentsiaalselt suurendab hirmu.⁵⁹ Uuritud artiklites oli tegemist ennekõike viimasega: hirmu toitis varasem negatiivne kogemus Venemaa poliitikaga, olgu selleks ajalooline agressioon Baltimaades või lähimineviku konfliktid Gruusia ja Ukrainaga. Ajaloolise kogemuse põhjal konstrueeriti riskistsenaariume: mis saab siis, kui...

Meie uurimuse kontekstis hakkasid põhinarratiivi toetanud uudised, mis apelleerisid hirmule Venemaa ja selle sõjalise võimsuse ees, tähenduslikult seostuma teiste samalaadsete uudistega, mis ei paigutunud otseselt Zapadi kajastusse, kuid mis võisid tõlgendajat suunata peamisest strateegilisest narratiivist (antud juhul Venemaa sõjalise võime kasvust) lähtuva tõlgenduseni.

Neis uudistes näidati, et Vene armee on mobiilne ning toimetab kogu aeg Balti riikide ja Põhjamaade (ennekõike Soome ja Rootsi) piiridel. Vastavate vahejuhtumite asjaosalised kasutasid uusimat Vene sõjatehnikat. Ilmusid uudised Vene sõjalennukitest Balti riikide õhupiiride lähistel⁶⁰, teistest Venemaa korraldatud (ühis)õppustest (nt Hiinaga)⁶¹, Vene (rahuaja arvatavasti

⁵⁹ Lotman, **Juri** 2007, lk 209.

⁶⁰ Postimees 2017d. Lāti piiri lähistel tuvastati Vene sõjalennuk. – Postimees, 25.07.2017. <<https://maailm.postimees.ee/4189991/lati-piiri-lahistel-tuvastati-vene-sojalennuk>> (06.09.2018).

⁶¹ **Kutti, Martin** 2017a. Galerii: Venemaa ja Hiina sõjalaevad alustasid Läänemerele ühisõppust. – Postimees, 25.07.2017. <<https://maailm.postimees.ee/4189537/galerii-venemaa-ja-hiina-sojalaevad-alustasid-laanemerele-uhisoppust>> (06.09.2018) [**Kutti** 2017a];

Postimees 2017e. Valgevenes algasid uued ühisõppused. – Postimees, 25.09.2017.

<<http://maailm.postimees.ee/4254987/valgevenes-algasid-ued-uhisoppused>> (03.09.2018).

suurimatest) sõjalaevadest Läänemere⁶², võimalikest allveelaevadest Rootsi rannikuvetes⁶³, Vene elektroonilise sõjalise võime kasvamisest⁶⁴ jne. Venemaa relvajõudude tegevuse meediakajastusel ei pruukinud olla konkreetset kooskõlastatud eesmärki, kuid taolised uudised tekitasid inforuumis omavahel seotud infokaskaade⁶⁵, mis võisid hakata auditooriumi suunama ühele kindlale tõlgendusrajale, mis toetas Venemaa sõjalise võimsuse narratiivi⁶⁶.

3. narratiiv:

Venemaa kannatab Lääne russofoobilise suhtumise all

Meediatekstide analüüs näitas, et Venemaa kommunikatsioonilise mõjutustegevuse üks siht võis olla endast kardetud riigi mulje jätmine, tehes seda niimoodi, et hirmutava Venemaa kuvandi loojaid seostataks hoopiski Lääne meedia ja poliitilise eliidiga. Seda toetati meediakajastuses narratiiviga, millega põhjendati Lääne meedia ja eliidi vajadust Venemaad demoniseerida: Lääs on russofoobne, st Venemaa ja sealse kultuuri suhtes negatiivselt meelestatud, mistõttu kannatabki Venemaa ohvri rollis. Venemaa kujutas

⁶² **Kutti** 2017a; **Postimees** 2017f. Vene tuumalaevad tulevad Läänemerele. – Postimees, 17.07.2017. <<https://maailm.postimees.ee/4180109/vene-tuumalaevad-tulevad-laanemerele>> (15.08.2018).

⁶³ **Randlaid, Sven** 2017. Rootsist kahtlustatakse taas võõra allveelaeva sissetungi. – Postimees, 11.07.2017. <<https://maailm.postimees.ee/4173941/rootsis-kahtlustatakse-taas-voora-allveelaeva-sissetungi>> (05.09.2018).

⁶⁴ **Laugen, Lauri** 2017d. Venemaal luuakse elektromagnetilisi pomme, mis halvavad vastase tehnika. – Delfi, 28.09.2017. <<http://www.delfi.ee/news/paevauudised/valismaa/venemaal-luuakse-elektromagnetilisi-pomme-mis-halvavad-vastase-tehnika?id=79659470>> (18.01.2018).

⁶⁵ Lähtume infokaskaadi määratlemisel definitsioonist, mille järgi on tegemist „mingi sõnumi järsu ja laialdase vallapäasuga ehk võrdlemisi lühikese aja jooksul hakkavad erinevad (sageli üksteisega vahetult seotud olevad) allikad sama või enam-vähem sama sisu kordama. Iseäranis omane on see poolavalikele sotsiaalmeediaõimedele, kus erinevad kasutajad kinnitavad teatud väidet sellele lihtsalt toetust avaldades või seda oma isiklike näidetega illustreerides ja võimendades. Infokaskaadide toimimisloogikat on täpsemalt selgitanud Ameerika õigus-teadlane ja meediauuriija Cass Sunstein (**Sunstein, Cass R.** 2009. *Going to Extremes: How Like Minds Unite and Divide*. Oxford, New York: Oxford University Press, pp. 90–91), kes toonitab, et infokaskaadide tekke juures mängib suurt rolli kogukondlik poolehoid ning grupi vahetus ühismälu olevale teabele apelleerimine, mis tihtipeale tasalülitab kollektiivsete arusaamadega vastuolus olevate isiklike kogemuste jagamise võimaluse“ (**Ventsel; Madisson** 2017, lk 98).

⁶⁶ **Tamm, Ege** 2017. Raport: küberrünnakuga on võimalik Baltimaad ülejäänud NATO-st eraldada. – ERR, 26.09.2017. <<http://www.err.ee/632676/raport-kuberrunnakuga-on-voimalik-baltimaad-ulejaanud-nato-st-eraldada>> (19.01.2018).

Lääne avalikkuse huvi Zapadi vastu pelgalt NATO (eelkõige USA) infooperatsioonina. Postimehe juhtkirjas „Kremlis sõjaline nukuteater?“ tsiteeritakse kõrget Venemaa ametnikku.

Venemaa kaitseministeeriumi esindaja Igor Konašenkovi sõnutsi saatis Zapadit „Euroopa meedia pretседenditu hüsteeria“, mida mõistagi olevat tõuganud tagant Euroopa Liidu idapoolsete liikmesriikide russofoobia.⁶⁷

Konašenkov ei süüdistanud mitte üksnes Läänt üldiselt, vaid tõi esile ka sealset peamised hirmu külvajad: *Euroopa Liidu idapoolsed liikmesriigid*, täpsemalt Venemaa piiririigid Eesti, Läti, Leedu ja Poola. Otsene süüdistus teenis kahte eesmärki: lisaks pingete tekitamisele ELi liikmesriikide seas kritiseeriti selle kaudu ka nende riikide poliitikat venekeelse vähemuse suhtes. Russofoobilise suhtumise all ei näidatud kannatavat mitte ainult Venemaad kui riiklikku moodustist, vaid ka vene keelt kõnelevate inimeste kogukonda tervikuna.

Russofoobia mõistet on kasutatud nii sise- kui ka välispoliitilistel eesmärkidel ja ajalooliselt on Kremlis võimueliit russofoobia narratiivi alla koonandanud suure osa Venemaa suhtes negatiivsest infovoost.⁶⁸ Viimasel ajal on russofoobia-süüdistused peamiselt seotud NATO ja ELi laienemisega, mida Kreml kujutab otseselt Venemaa-vastase tegevusena.⁶⁹ Sellel narratiivil on kolm tahku.

1. Russofoobia sümboliseerib kahe kultuuri ja tsivilisatsiooni vastanduse mudelit, konflikti Ida ja Lääne väärtusmaailma vahel.
2. Venemaa kujutab russofoobiat Lääne välja kuulutamata sõjana Venemaa vastu. Zapadi meediakajastuses sai tänu sellele siduda hirmu sõjaretoorika ja erinevate kultuurimälu narratiividega (sh tõmmata paralleele

⁶⁷ **Postimees** 2017g. Juhtkiri: Kremlis sõjaline nukuteater. – Postimees, 06.11.2017. <https://arvamus.postimees.ee/4300259/juhtkiri-kremlis-sojaline-nukuteater?_ga=2.78520274.77125118.1509822551-139041784.1443549006> (19.01.2018).

⁶⁸ **Feklynina, Valentina** 2013. Constructing Russophobia. – *Russia's Identity in International Relations: Images, Perceptions, Misperceptions*. Ed. by Taras, Ray. Routledge: London, pp. 91–109;

Peterson, Bo 2013. Mirror, Mirror... Myth-making, Self-images and the View of the US “Other” in Contemporary Russia. – *Russia's Identity in International Relations: Images, Perceptions, Misperceptions*. Ed. by Taras, Ray. Routledge: London, pp. 11–23.

⁶⁹ **Darczewska, J.; Żochowski, P.** 2015. Russophobia in the Kremlin's Strategy. A Weapon of Mass Destruction. – *Point of View*, October 2015, No. 56. Warsaw: Centre of East European Studies. [Darczewska; Żochowski 2015]

külma sõjaga, seostada natsismi ja russofoobiat, väljendada suhtumist nõukogude aega ning kasutada vastavat sõnavara⁷⁰).

3. Venemaa püüab samastada vastuseisu Kremli poliitikale vene kultuuri vastasusega. Selle samasuse loomiseks on vajalik luua side poliitika ja kultuuri vahel.⁷¹ Näiteks taheti maailmakuulsa Vene dirigendi Gergijevi kontserdiga Süürias⁷² kultuuriürituse kaudu ühtlasi legitimeerida Venemaa poliitilisi eesmärke Süüria konfliktis ja luua Venemaale positiivset kuvandit. Lääne meedia ja poliitikute kriitika Venemaa tegevuse kohta Süüria konfliktis saab sellisel juhul diskursiivsel tasandil siduda vaenukkusega vene kultuuri suhtes. See aitab Venemaal leida oma poliitilistele eesmärkidele nii sise- ka kui välisauditooriumis kergemini poolehoidjaid, kuna kultuuriliselt erineva demoniseerimine ei ole Lääne avalikkuses sama vastuvõetav kui poliitilise seisukoha kahtluse alla seadmine.

Taoline retoorika laseb Venemaal ennast positsioneerida moraalse ohvrina, keda vaenavad Lääs ja selle käsilased. Selles võib näha omalaadset ennetavat nahahoidmisstrateegiat⁷³, millega saab pahatahtliku ja destruktiivsema tajutud vastase süüdistused juba eos pareerida ning omistada vaenlasele täpselt samasugused taunitavad omadused, millega tema oli Venemaad iseloomustanud. Selleks, et kaardistada olulisi sündmusi ja suundumusi ning artikuloida tulevikuvisionid, osutatakse Vene meedias auditooriumi mälu kihistustele (nt natsismi võitmisele II maailmasõjas ja Balti riikide süüdistamisele natsismis), mistõttu kipuvad juba tekkinud seosed aja jooksul võimenduma ja identiteeditaolome alusvastandused üha enam polariseeruma.

⁷⁰ **Baltnews** 2017i. Эксперт: доктрина «советской оккупации» стран Балтии служит оправданием дискриминации русских. – Baltnews, 03.11.2017. <http://baltnews.ee/in_russia/20171103/1016409027.html> (19.01.2018).

⁷¹ **Darczewska; Żochowski** 2015, p. 22.

⁷² Vt <https://www.youtube.com/watch?v=9b0hFif4Zaw>; **Кочарова, Анна** 2016. Валерий Гергиев и оркестр Мариинки триумфально выступили в Пальмире. – RIA, 05.05.2016. <<https://ria.ru/analytics/20160505/1427237594.html>> (19.01.2018).

⁷³ Vt **Hansson, Sten** 2017. Anticipative Strategies of Blame Avoidance in Government: The Case of Communication Guidelines. – Journal of Language and Politics, Vol. 16, No. 2, pp. 219–241.

4. Kokkuvõte ja soovitused

Artiklis selgitasime, kuidas meedia vahendusel levitatavaid strateegilisi narratiive kasutatakse sõjalise õppuse osana ning vastase segadusse ajamise ja hirmutamise vahendina. Näitasime, kuidas Venemaa esindajad võimendasid suurõppuse Zapad 2017 meediakajastuses hirmu õhkkonda (taas)tootvaid sõnumeid.

Üks viis segadust ja hirmu külvata oli manipuleerida ebamääraste sõnumite ja läbipaistmatute andmetega. Kuigi Venemaa esindajad püüdsid naeruvääristada Lääne spekulatiivseid arvamusi Venemaa avalikult deklareeritud suurema väekontingendi kohta, lõi vastavate väidete pidev kordamine ja meedias kajastamine ettekujutuse, et Venemaa varjab oma tegelikku sõjalist võimet. Hirmutunde väljendamine kasvatas ähmase referendi tõttu auditoriumis hirmuga segatud nõutust. Ambivalentsust suurendavad sõnumid (uudised teistest Venemaa sõjalistest õppustest, juhtumid, kui Vene sõjallennukid tungisid Eesti õhuruumi jne) haakusid auditoriumi kultuurimälu erinevate kihistustega ja tekitasid infokaskaade, mis tuginesid suuresti irratsionaalsetel seostel. Venemaal õnnestus endast luua Lääne meedias kardetud ja sõjaliselt ohtliku vastase kuvand ning sellega tekitatud ohutunne taastootis omakorda Venemaa sõjalise võimsuse diskursust.

Teine peamine strateegiliste narratiivide kasutamise viis seisnes Lääne poliitikute, asjatundjate ja ajakirjanduse diskrediteerimises. Vene meedia püüdis oma kajastuses jätta mulje, et Lääne meedia levitas Venemaa kohta spekulatsioone, asjatut hirmu ning russofoobseid arvamusi. Tõendusmaterjali vajalikkust rõhutati olukordades, kus ei olnud põhimõtteliselt võimalik esitada konkreetseid tõendeid: näiteks ei saanud tuvastada sõjaväelaste arvu, kuna polnud selge, keda sõjaväelaste hulka liigitada. Selliste narratiivide mõjul võib sihtauditorium hakata oma otsustes kõhklema. Kahtlused võivad aga kriisiolukorras osutada saatuslikuks nõrkuseks, kui on vaja reageerida kiireloomulistele protsessidele adekvaatselt ja operatiivselt.

Analüüsist lähtudes anname sõjalise õppusega seotud kommunikatsiooni asjatundjatele järgmised soovitused.

1. Sõjalise tegevuse harjutamist on kombeks ette kujutada ning sõnas ja pildis väljendada kui üht kindlat sündmust, mis on ajas, ruumis ja osalejate arvu poolest selgesti piiritletud. Sellise arusaama kujunemist soodustab muu hulgas see, kui tegevusele antakse ametlik nimetus: kui kasutame nimetust Zapad 2017, kipuvad selle alla paigutatavad teod näima ühe kindla ja selgelt hoomatava tervikuna. See võib aga olla eksitav. Meedias anti nime-tusele Zapad 2017 eelkõige sisu kui õppusele, mis kestis 14.–20. septembrini 2017 ning mille käigus harjutati taktikaliste ülesannete sooritamist ja lahing-

laskmist Valgevenes, Kaliningradis ja Lääne-Venemaal. Kui loeme ajalehest pealkirja „Suurõppus Zapad 2017 sai avapaugu“⁷⁴, jääb mulje, et tegemist on justkui spordivõistlusega, näiteks olümpiamängudega, millel on selge algus ja lõpp, start ja finiš. Kui käsitleda sõjalist õppust olümpiamängude metafoori kaudu, võib tunduda, et saame kokku lugeda kõik võistlejad, et võisteldakse teada-tuntud spordialadel ning et iga soorituse ajal järgitakse kindlaid reegleid erapooletute kohtunike valvsa pilgu all. Sõjalise õppuse puhul ei pruugi selline arusaam olla aga põhjendatud: pigem võiks õppusest mõelda, kõnelda ja kirjutada kui ajas ja ruumis hajutatud tegevusest, millel on mitmesugused eesmärgid ja mis ei pruugi alati alluda kindlatele reeglitele. Näiteks võib eesmärkide hulka kuuluda teatud sihtgruppide hirmutamise ja nende ohutajuga manipuleerimine. Seega tuleb alati analüüsida, kellele ja kuidas on üks või teine sõjalise õppuse kujutamise viis kasulik.

2. Ohust võib rääkida laias laastus kahel moel: kas konkreetselt või abstraktselt. Ohu konkreetsel kujutamisel tuuakse välja põhjuslikud seosed: kirjeldatakse täpset ohu allikat (nt kindlat toimijat ja tema tegevust) ning selgitatakse, keda ja kuidas võib see ohustada. Sellise kujutamise viisi korral saab ratsionaalselt arutleda ohu tõsiduse ja selle vähendamise või kõrvaldamise võimaluste üle. Kui ohtu käsitletakse abstraktselt, näitamata seoseid konkreetse ohu allika ja võimalike ohustatute vahel ning kujutades ohtu justkui üldise ja paratamatuna, pärsib see asjalikku arutelu. Abstraktselt ohtu kujutamist tuleb teadlikult vältida, sest see võib õhutada alusetut hirmu ning takistada kaalutletud otsuste tegemist. Ei tasu nimetada kedagi või midagi ohtlikuks ilma selgitamata, milles oht täpselt seisneb ja keda see ähvardab.

3. Üks võimalus ohtu konkreetselt kirjeldada on esitada arvandmeid, mille hulka kuuluvad näiteks sõjalise õppuse puhul osalejate arv, erinevate sõjamasinate hulk ja relvastuse tehnilised näitajaid. See on aga problemaatiline vähemalt kahel põhjusel. Esiteks, nagu eespool öeldud, ei pruugi sõjaline õppus olla ajas ja ruumis selgelt piiritletud, mistõttu ei ole selle näitajad nii täpselt arvuliselt mõõdetavad kui näiteks olümpiamängudel. Iga loendaja saab langetada erineva otsuse selle kohta, mida arvata nende andmete hulka ja mida jätta välja. Teiseks, kui esitatavad andmed on ebatäpsed, oletuslikud või vastukäivad, tekitab see auditooriumis pigem segadust ning võib-olla ka hirmu. Seega tasub arvudest rääkida üksnes siis, kui need on täpselt teada. Kui mõni näitaja on välja öeldud, tuleb alati selgitada selle laiemat konteksti ja tähendust.

⁷⁴ **Kutti, Martin** 2017b. Suurõppus Zapad 2017 sai avapaugu. – Postimees, 14.09.2017. <<https://maailm.postimees.ee/4244213/suuroppus-zapad-2017-sai-avapaugu>> (31.08.2018).

4. Selle asemel, et tuvastada ja ümber lükata üksikud valed sõjalise õppusega seonduvas infotulvas, tuleb püüda mõista kogu tervikut, mida luuakse strateegiliste narratiividega. Keda kujutatakse lugudes ohtlikuna, keda ohvrina ja keda naeruväärsena? Kelles ja kuidas püütakse tekitada segadust ja hirmu? Nendele küsimustele vastamiseks tuleb põhjalikult analüüsida hirmu semiootilise ja diskursiivse konstrueerimise mehhanisme strateegilistes narratiivides.

Kirjandus

- Aleksejev, Anton** 2017. Juškin: Zapadi eesmärk on hirmutamine. – ERR, 14.09.2017. <<https://www.err.ee/618610/juskin-zapadi-eesmark-on-hirmutamine>> (07.09.2018).
- Altheide, D. L.** 2002. *Creating Fear: News and the Construction of Crisis*. Hawthorne, NY: Walter de Gruyter.
- Antoniades, A; O’Loughlin, B; Miskimmon, A.** 2010. *Great Power Politics and Strategic Narratives*. Working paper no. 7. Centre for Global Political Economy, University of Sussex.
- Baltnews** 2017a. Die Welt: у Путина с Эстонией «личные счёты». – Baltnews, 01.06.2017. <<http://baltnews.ee/mir/20170601/1016023266.html>> (19.01.2018).
- Baltnews** 2017b. НАТО возводит на границе с Россией «стальную стену» от Эстонии до Польши. – Baltnews, 03.04.2017. <<http://baltnews.ee/mir/20170403/1015854584.html>> (19.01.2018).
- Baltnews** 2017c. The Independent: учения «Запад-2017» выставили НАТО фабрикой «fake news». – Baltnews, 23.09.2017. <<http://baltnews.ee/mir/20170923/1016308913.html>> (19.01.2018).
- Baltnews** 2017d. Российско-белорусские учения «Запад-2017» направлены против Запада, считает президент Литвы. – Baltnews, 06.06.2017. <<http://baltnews.ee/mir/20170606/1016040073.html>> (19.01.2018).
- Baltnews** 2017e. Когда война с Россией?.. Духи чужих предков не дают покоя Эстонии. – Baltnews, 19.11.2017. <<http://baltnews.ee/mir/20171119/1016429695.html>> (19.01.2018).
- Baltnews** 2017f. Пострадавшим от «синдрома Запада» дали два года на его преодоление. – Baltnews, 26.09.2017. <<http://baltnews.ee/mir/20170926/1016314322.html>> (19.01.2018).
- Baltnews** 2017g. Учения «Запад-2017» лишили покоя Польшу и страны Балтии ещё не начавшись. – Baltnews, 11.08.2017. <<http://baltnews.ee/mir/20170811/1016208940.html>> (19.01.2018).
- Baltnews** 2017h. Эксперты НАТО: Рига, Таллин и Вильнюс могут стать целями для ядерного удара. – Baltnews, 09.08.2017. <<http://m.baltnews.ee/mir/20170809/1016206101.html>> (07.09.2018).

- Baltnews** 2017i. Эксперт: доктрина «советской оккупации» стран Балтии служит оправданием дискриминации русских. – Baltnews, 03.11.2017. <http://baltnews.ee/in_russia/20171103/1016409027.html> (19.01.2018).
- Castells, Manuel** 2009. *Communication Power*. Oxford University Press.
- Darczewska, J.; Żochowski, P.** 2015. Russophobia in the Kremlin's Strategy. A Weapon of Mass Destruction. – *Point of View*, October 2015, No. 56. Warsaw: Centre of East European Studies.
- Dimitriu, G.; De Graaf, B.** 2016. Fighting the War at Home: Strategic Narratives, Elite Responsiveness, and the Dutch Mission in Afghanistan, 2006–2010. – *Foreign Policy Analysis*, Vol. 12, No. 1, pp. 2–23.
- Eco, Umberto** 2005. *Lector in fabula*. Tlk Ülar Ploom. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kaitsepolitsei aastaraamat** 2016. Koost. Harrys Puusepp, Tallinn: Iloprint. <https://www.kapo.ee/sites/default/files/public/content_page/Aastaraamat_2016_0.pdf>.
- Eslas, Urve** 2017. Infosõja võtetest. – Propastop. <<https://www.propastop.org/2017/02/27/urve-eslas-infosoja-votetest/>> (06.09.2018).
- Feklynina, Valentina** 2013. Constructing Russophobia. – *Russia's Identity in International Relations: Images, Perceptions, Misperceptions*. Ed. by Taras, Ray. Routledge: London, pp. 91–109.
- Foucault, Michel** 1971. *Orders of Discourse*. Tlk Robert Swyer. – *Social Science Information*, Vol. 10, No. 2, pp. 7–30.
- Galeotti, Mark** 2018. The Mythical 'Gerasimov Doctrine' and the Language of Threat. – *Critical Studies on Security*, doi: 10.1080/21624887.2018.1441623.
- Giles, Keir** 2018. Russia Hit Multiple Targets with ZAPAD 2017. Carnegie Endowment for International Peace.
- Gudkov = Гудков, Лев** 2005. Идеологема врага. – *Образ врага*. Гудков, Л. (сост.). МОСКВА: ОГИ, ст. 7–79.
- Johnson, Dave** 2017. ZAPAD 2017 and Euro-Atlantic Security. – *NATO Review*, 14.12.2017. <<https://www.nato.int/docu/review/2017/Also-in-2017/zapad-2017-and-euro-atlantic-security-military-exercise-strategic-russia/EN/index.htm>> (22.12.2017).
- Hansson, Sten** 2015. Calculated Overcommunication: Strategic Uses of Proximity, Irrelevance, and Repetition in Administrative Language. – *Journal of Pragmatics*, No. 84, pp. 172–188.
- Hansson, Sten** 2017. Anticipative Strategies of Blame Avoidance in Government: The Case of Communication Guidelines. – *Journal of Language and Politics*, Vol. 16, No. 2, pp. 219–241.
- Hellman, Maria** 2016. Milblogs and Soldier Representations of the Afghanistan War: The Case of Sweden. – *Media, War & Conflict*, Vol. 9, No. 1, pp. 43–57.
- Jantunen, Saara** 2018. Infosõda. Tlk Tuule Meri. Tallinn: Kultuurileht.
- Khalip, Iryna** 2017. Kohalik vaade. Valgevenes valitseb segadus riiki saabuvate Vene sõjaväelaste arvu osas. – *Postimees*, 05.09.2017. <<http://maailm.postimees.ee/4233697/kohalik-vaade-valgevenes-valitseb-segadus-riiki-saabuvate-vene-sojavaelaste-arvu-osas>> (19.01.2018).

- Koppel, Karin** 2017. Moskva: Berliini väide Zapadi mahu kohta on üllatav. – ERR, 09.09.2017.
<<http://www.err.ee/617598/moskva-berliini-vaide-zapadi-mahu-kohta-on-ullatav>> (19.01.2018).
- Kочарова, Анна** 2016. Валерий Гергиев и оркестр Мариинки триумфально выступили в Пальмире. – RIA, 05.05.2016.
<<https://ria.ru/analytics/20160505/1427237594.html>> (19.01.2018).
- Kutti, Martin** 2017a. Galerii: Venemaa ja Hiina sõjalaevad alustasid Läänemerele ühisõppust. – Postimees, 25.07.2017.
<<https://maailm.postimees.ee/4189537/galerii-venemaa-ja-hiina-sojalaevad-alustasid-laanemerele-uhisoppust>> (6.09.2018).
- Kutti, Martin** 2017b. Suurõppus Zapad 2017 sai avapaugu. – Postimees, 14.09.2017.
<<https://maailm.postimees.ee/4244213/suuroppus-zapad-2017-sai-avapaugu>> (31.08.2018).
- Laugen, Lauri** 2017a. Vene kaitseministeeriumi hämmastab jutt õppuste Zapad 100 000 osavõtjast: laest võetud numbrid. – Delfi, 14.09.2017.
<<http://www.delfi.ee/news/paevauudised/valismaa/vene-kaitseministeeriumi-hammastab-jutt-oppuste-zapad-100-000-osavotjast-laest-voetud-numbrid?id=79504084>> (19.01.2018).
- Laugen, Lauri** 2017b. Moskva: USA on õppuste Zapad ümber olnud hüsteeria varjus Baltimaadesse ja Poola paigutanud soomusdiviisi. – Delfi, 12.10.2017.
<<http://www.delfi.ee/news/paevauudised/valismaa/moskva-usa-on-oppuste-zapad-umber-olnud-husteeria-varjus-baltimaadesse-ja-poola-paigutanud-soomusdiviisi?id=79805580>> (19.01.2018).
- Laugen, Lauri** 2017c. Vene kaitseminister Šoigu: ažiotaaz õppuste Zapad ümber oli mõeldud NATO kasvava aktiivsuse varjamiseks. – Delfi, 10.11.2017.
<<http://www.delfi.ee/news/paevauudised/valismaa/vene-kaitseminister-soigu-aziotaaaz-oppuste-zapad-umber-oli-moeldud-nato-kasvava-aktiivsuse-varjamiseks?id=80123160>> (07.09.2018).
- Laugen, Lauri** 2017d. Venemaal luuakse elektromagnetilisi pomme, mis halvavad vastase tehnika. – Delfi, 28.09.2017.
<<http://www.delfi.ee/news/paevauudised/valismaa/venemaal-luuakse-elektromagnetilisi-pomme-mis-halvavad-vastase-tehnika?id=79659470>> (18.01.2018).
- Lepik, Peet** 2008. Universals in the Context of Juri Lotman's Semiotics. Tartu Semiotics Library 7. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Lotman, Juri** 1999. Jumala tahe või hasartmäng? – Semiosfäärist. Tlk Kajar Pruul, Pärt Lias. Tallinn: Vagabund, lk 123–138.
- Lotman, Juri** 2001. Universe of the Mind: A Semiotic Theory of Culture. Tlk Ann Shukman. London, New York: I. B. Tauris Publishers.
- Lotman, Juri** 2007. Hirm ja segadus. Esseid kultuurisemiootikast. Tlk Kajar Pruul. Tallinn: Varrak.
- Lotman, Juri; Uspenski, Boriss** 2013. Kultuuri semiootilisest mehhanismist. – Uspenski, Boriss. Vene kultuuri jõujooni. Valik artikleid. Tlk Peet Lepik. Tartu: Ilmamaa, lk 207–239.

- Lotman, Mihhail** 2009. Hirmusemiotika ja vene kultuuri tüpoloogია. V: Kokkuvõtte asemel. – Akadeemia, nr 6, lk 1217–1248.
- Marwick, Alice; Lewis, Rebecca** 2017. Media Manipulation and Disinformation Online. Data & Society Research Institute.
<https://datasociety.net/pubs/oh/DataAndSociety_MediaManipulationAndDisinformationOnline.pdf> (06.04.2018).
- Miskimmon, Alistar; O’Loughlin, Ben; Roselle, Laura** 2013. Strategic Narratives, Communication Power and the New World Order. New York: Routledge.
- Miskimmon, Alistar; O’Loughlin, Ben; Roselle, Laura** 2017. Forging the World: Strategic Narratives and International Relations. University of Michigan Press.
- Monaci, Sara** 2017. Explaining the Islamic State’s Online Media Strategy: A Transmedia Approach. – International Journal of Communication, No. 11, pp. 2842–2860.
- Nissen, Thomas Elkjer** 2015. Sotsiaalmeedia kasutamine relvasüsteemina: tänapäeva konfliktide omadused. Tlk Kaili Tamm. Tallinn: Tallinna Raamatutrikikoda.
- Nye Jr., Joseph S.** 2011. The Future of Power. Public Affairs: New York.
- Petersson, Bo** 2013. Mirror, Mirror...: Myth-making, Self-images and the View of the US “Other” in Contemporary Russia. – Russia’s Identity in International Relations: Images, Perceptions, Misperceptions. Ed. by Taras, Ray. Routledge: London, pp. 11–23.
- Postimees** 2017a. Yana Toom Vene poliitsaates: NATO artikkel 5 on Trumpi ajal muutunud teenuseks. – Postimees, 11.09.2017.
<<http://maailm.postimees.ee/4240373/yana-toom-vene-poliitsaates-nato-artikkel-5-on-trumpi-ajal-muutunud-teenuseks>> (19.01.2018).
- Postimees** 2017b. Moskva: vastame USA tankibrigaadile Poolas Iskanderidega Kaliningradis. – Postimees, 12.10.2017.
<<https://maailm.postimees.ee/4274449/moskva-vastame-usa-tankibrigaadile-poolas-iskanderidega-kaliningradis>> (19.01.2018).
- Postimees** 2017c. Moskva süüdistab USA-d Zapadi ajal Poola lissõdurite smugeldamises. – Postimees, 12.10.2017.
<<https://maailm.postimees.ee/4274203/moskva-suudistab-usa-d-zapadi-ajal-poola-lisasodurite-smugeldamises>> (19.01.2018).
- Postimees** 2017d. Läti piiri lähistel tuvastati Vene sõjalennuk. – Postimees, 25.07.2017.
<<https://maailm.postimees.ee/4189991/lati-piiri-lahistel-tuvastati-vene-sojalennuk>> (06.09.2018).
- Postimees** 2017e. Valgevenes algasid uued ühisõppused. – Postimees, 25.09.2017.
<<http://maailm.postimees.ee/4254987/valgevenes-algasid-uued-uhisoppused>> (03.09.2018).
- Postimees** 2017f. Vene tuumalaevad tulevad Läänemerele. – Postimees, 17.07.2017.
<<https://maailm.postimees.ee/4180109/vene-tuumalaevad-tulevad-laanemerele>> (15.08.2018).
- Postimees** 2017g. Juhtkiri: Kremli sõjaline nukuteater. – Postimees, 06.11.2017.
<https://arvamus.postimees.ee/4300259/juhtkiri-kremli-sojaline-nukuteater?_ga=2.78520274.77125118.1509822551-139041784.1443549006> (19.01.2018).

- Randlaid, Sven** 2017. Rootsisis kahtlustatakse taas võõra allveelaeva sissetungi. – Postimees, 11.07.2017.
<<https://maailm.postimees.ee/4173941/rootsis-kahtlustatakse-taas-voora-allveelaeva-sissetungi>> (05.09.2018).
- Raudsepp, Maaris; Ventsel, Andreas** 2018. Systemic Power and Autonomy from the Perspective of Semiotic Cultural Psychology. – Approaches to Culture Theory VIII. Ed. by Kannike, A. *et al.* Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus [ilummas].
- Reinkort, Hanna-Hulda** 2017. Juškin: täiemahuliseks vastasseisuks USAga ei jätku Venemaal raha. – Postimees, 21.11.2017.
<<http://w3.ee/openarticle.php?id=2848062&lang=est>> (07.09.2018).
- Ringsmose, Jens; Børgesen, Berit Kaja** 2011. Shaping Public Attitudes Towards the Deployment of Military Power: NATO, Afghanistan and the Use of Strategic Narratives. – European Security, Vol. 20, No. 4, pp. 505–528.
- Rooda, Villem** 2017. „Zapad 2017“ – kingitus Baltimaade russofoobidele. – Sputnik, 22.07.2017.
<<https://sputnik-news.ee/analytics/20170722/6540966/zapad-2017-kingitus-baltimaade-russofoobidele.html>> (19.01.2018).
- Roselle, Laura; Miskimmon, Alister; O'Loughlin, Ben** 2014. Strategic Narrative: A New Means to Understand Soft Power. – Media, War & Conflict, Vol. 7, No. 1, pp. 70–84.
- Röpke, Julian** 2017. Putin's Zapad 2017 Simulated a War against NATO. – Bild, 19.12.2017.
<<https://www.bild.de/politik/ausland/bild-international/zapad-2017-english-54233658.bild.html>> (19.04.2018).
- Sivitski, Arseni** 2016. Will Russia Occupy Belarus in 2017? Centre for Strategic and Foreign Policy Studies.
- Stoicescu, Kalev** 2017. Decoding *Zapad*-2017. September 2017, Rahvusvaheline Kaitseuuringute Keskus, Tallinn.
<https://icds.ee/wp-content/uploads/2018/ICDS_Analysis_Decoding_Zapad-2017.pdf> (03.03.2018).
- Suhhankin, Sergei** 2017. Zapad-2017: mida õppus õieti näitas? – Diplomaatia, 24.10.2017, nr 170.
<<https://diplomaatia.ee/zapad-2017-mida-oppus-oieti-naitas/>> (10.08.2018).
- Sunstein, Cass R.** 2009. Going to Extremes: How Like Minds Unite and Divide. Oxford, New York: Oxford University Press.
- Sutyagin, Igor** 2017. Zapad-2017: Why Do the Numbers Matter? – RUSI, 12.09.2017.
<<https://rusi.org/commentary/zapad-2017-why-do-numbers-matter>> (22.12.2017).
- Swimelar, Safia** 2018. Deploying Images of Enemy Bodies: US Image Warfare and Strategic Narratives. – Media, War & Conflict, Vol. 11, No. 2, pp. 179–203.
- Tamm, Ege** 2017. Raport: küberrünnakuga on võimalik Baltimaad ülejäänud NATO-st eraldada. – ERR, 26.09.2017.
<<http://www.err.ee/632676/raport-kuberrunnakuga-on-voimalik-baltimaad-ulejaanud-nato-st-eraldada>> (19.01.2018).

- Turchynov, Oleksandr** 2017. 'Zapad-2017' – Reality and Threats. – National Security and Defense Council of Ukraine, 22.08.2017.
<<http://www.rnbo.gov.ua/en/news/2858.html>> (18.11.2017).
- What Does Pribaltika mean.** – Propastop, 03.10.2017.
<<https://www.propastop.org/eng/2017/10/03/what-does-pribaltika-mean/>> (02.09.2018).
- Weedon, Jen; Nuland, William; Stamos, Alex** 2017. Information Operations and Facebook. – Facebook Inc., 27.04.2017.
<<https://fbnewsroomus.files.wordpress.com/2017/04/facebook-and-information-operations-v1.pdf>>.
- Ventsel, Andreas; Madisson, Mari-Liis** 2017. Tõejärgne diskursus ja semiootika. – Acta Semiotica Estica XIV, lk 93–116.
- Wetoszka, Adam** 2016. An Attempt to Identify Hybrid Conflict. – Sõjateadlane (Estonian Journal of Military Studies), Vol. 2, pp. 54–66.
- White, Hayden** 2003. Kirjandusteooria ning ajalookirjutus. Tlk Erkki Sivonen. – Tuna, nr 1, lk 111–127.
- Wilk, Andrzej** 2017. The Zapad-2017 Exercises: The Information War (for Now). Centre for Eastern Studies (OSW), 04.09.2017.
<<https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2017-09-04/zapad-2017-exercises-information-war-now>> (22.12.2017).
- Wodak, R.** 2015. The Politics of Fear: What Right-Wing Populist Discourses Mean. London: Sage.

Dr ANDREAS VENTSEL

Tartu Ülikooli filosoofia ja semiootika instituudi semiootika vanemteadur

Dr STEN HANSSON

Tartu Ülikooli ühiskonnateaduste instituudi kommunikatsiooniuringute teadur

Dr MARI-LIIS MADISSON

Tartu Ülikooli filosoofia ja semiootika instituudi semiootika teadur ning ühiskonnateaduste instituudi kultuurikommunikatsiooni nooremteadur

Dr VLADIMIR SAZONOV

Tartu Ülikooli kultuuriteaduste instituudi Vana Lähis-Ida uuringute vanemteadur ja Kaitseväge Ühendatud Õppeasutuste rakendusuringute keskuse analüütik